

พัสดราภรณ์ ศิราภรณ์ และถนิมพิมพาภรณ์ เสน่ห์ความงาม
ในงานประติมากรรมสมัยทวารวดี

Passaraphorn, Siraporn, and Thanimpimpaporn:

The Charming in Dvaravati Sculpture

สุพิชฌาย์ จินดาวัฒนภูมิ

สาขาวิชาสังคมศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

Supitchra59@yahoo.co.th

บทคัดย่อ

ทวารวดี เป็นช่วงรอยต่อของผู้คนยุคก่อนประวัติศาสตร์ และสมัยประวัติศาสตร์บนแผ่นดินไทย ประมาณพุทธศตวรรษที่ 11-16 ที่ได้รับอิทธิพลศิลปะและวัฒนธรรมมาจากอินเดีย ผสมผสานกับความงามแบบท้องถิ่น ก่อกำเนิดรูปแบบความงามที่มีเสน่ห์เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของยุคสมัยทวารวดี ที่มีกลิ่นอายของวัฒนธรรมอินเดีย ผสมผสานกับเสน่ห์ของยุคก่อนประวัติศาสตร์บนแผ่นดินไทย เสน่ห์ความงามที่กล่าวมานี้ ปรากฏในรูปแบบของพัสดราภรณ์ คือ เครื่องนุ่งห่ม ศิราภรณ์ คือ เครื่องสวมศีรษะ และถนิมพิมพาภรณ์ คือ เครื่องประดับ ที่สวมใส่ร่างกายให้งดงาม และการตกแต่งทรงผมให้งามสอดคล้องกับการแต่งกาย เพื่อให้สมฐานะ สมเพศ และสมวัย บ่งบอกถึงลักษณะของผู้สวมใส่ว่าเป็นคนชนชั้น ฐานะ และเชื้อชาติใด ทั้งยังสามารถสร้างเสน่ห์ ตามสมัยนิยมของยุคสมัยนั้น เพราะลักษณะหรือแบบแผนของเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายของแต่ละยุคสมัย ย่อมมีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง ยุคสมัยทวารวดีก็เช่นเดียวกันย่อมออกแบบความงามที่สร้างเสน่ห์ทั้งทรงผม และการสวมใส่พัสดราภรณ์ ศิราภรณ์ และถนิมพิมพาภรณ์ในรูปแบบที่งดงามตามแบบของตน ซึ่งเสน่ห์ความงามที่กล่าวมานี้ สามารถศึกษาได้จากงานประติมากรรมปูนปั้นสมัยทวารวดี ที่สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อใช้ตกแต่งศาสนสถานสมัยทวารวดี ที่พบเป็นจำนวนมากที่เมืองโบราณนครปฐม เมืองอู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี และเมืองคูบัว จังหวัดราชบุรี

คำสำคัญ: เสน่ห์ พัสดราภรณ์ ศิราภรณ์ ถนิมพิมพาภรณ์ ประติมากรรมสมัยทวารวดี

Abstract

Dvaravati era links the pre-historic and historic citizens in Thailand. Around B.E 11-16, those citizens had influenced on the mixture of the Indian arts and cultures and the local beauty. This contributes the idealistic charm of Dvaravati era, which had both the affection of Indian cultures and the pre-historic charm on our mainland, Thailand. This charm is shown on the Passaraphon (costume), Siraporn (Head jewelry), and Thanimpimpaporn (jewelry) decorated on human body and on hair decoration accompanied by their costume to show the social status, gender, and age of the owner. This defines the characteristics of each embellished owner that they were in any social status, hierarchy, and nationality. Moreover, the owners can embellish them to support their charm in each period. Owing to each costume represent the idealistic identity of each era. Like any eras, the costumes of Dvaravati era represent the citizens' beauty both on hair and costume decoration. Passaphorn, Siraporn, and Thanimpimpaporn decoration are shown their idealistic beauty and can be appeared on Dvaravati stucco sculptures. This study was chosen selected by many sculptures such as the ancient city of Nakhon Pathom, the ancient city of U-thong in Suphanburi province, and the ancient city of Kubua in Ratchburi province.

Keywords: charm, Passaraphorn, Siraporn, Thanimpimpaporn, Dvaravati sculpture

1. บทนำ

คนจะงาม งามอย่างไร ในสมัยก่อนต่างให้คำตอบตรงกันว่า “ออกครุฑ ผิวพม่า นัยน์ตาแขก” ถึงเรียกว่างาม ดังนั้น ความสำคัญประการแรกที่จะสร้างความพึงพอใจให้แก่กัน คือ รูปร่าง ใบหน้า งาม การมีหน้าตาดีถือว่าอ้อมมีชัยไปกว่าครึ่ง แต่ถ้าเกิดมาหน้าตาธรรมดา สิ่งใดที่จะสามารถสร้างเสน่ห์ แน่แน่นอนว่ามีใช้การทำเสน่ห์เล่ห์มนต์ แต่เป็นการสร้างเสน่ห์ให้เกิดขึ้นจากการประดับตกแต่งร่างกาย ดังนั้นความงามจึงเป็นสิ่งที่พึงปรารถนา สรรค์สร้างความรื่นรมย์ยินดี ให้แก่ผู้ที่พบเห็น หรืออาจเรียกได้ว่าเป็นสิ่งที่สร้างเสน่ห์ ให้แก่รูปลักษณ์ของบุคคลนั้น ๆ เสน่ห์ความงามสามารถเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ขึ้นอยู่กับค่านิยมในเรื่องความงามของคนในสมัยนั้น เป็นเอกลักษณ์ที่ชวนหลงใหล น่าติดตาม ความมีเสน่ห์มิได้ทั้งชาย และหญิง เพื่อสร้างแรงดึงดูดใจ หรือรูปลักษณ์ที่ดี ให้เกิดความมั่นใจในสังคม เสน่ห์อาจนำมาซึ่งความเสนาหา ที่สามารถสร้างสรรค์ และทำลายผู้ถูกรอบงำด้วยอำนาจแห่งเสน่ห์นั้น จะเห็นได้ว่าในแต่ละยุคสมัยของไทย ตั้งแต่ครั้งอดีตกาล เสน่ห์แห่งความงามที่สร้างขึ้นของคนในแต่ละยุคสมัย ย่อมบ่งบอกถึงค่านิยม และเอกลักษณ์เฉพาะของผู้คนในสมัยนั้นได้ดี ในสมัย ทวารวดี เป็นช่วงระยะเวลาก่อนประวัติศาสตร์ ที่ได้รับอิทธิพลศิลปะอินเดียสมัยคุปตะ หลังคุปตะ และอมราวดี ความงามของรูปแบบเครื่องแต่งกายและเครื่องประดับจึงได้รับอิทธิพลมาจากอินเดีย ผสมผสานกับศิลปะพื้นเมืองตามค่านิยมของผู้คนในสมัยนั้น ที่มีความงามเฉพาะที่เป็นเอกลักษณ์นำศึกษา รูปแบบของความงามที่เป็นเสน่ห์ในพัศตราภรณ์ ศิราภรณ์ และถนิมพิมพาภรณ์ในสมัยทวารวดี สามารถศึกษาได้จากงานประติมากรรมปูนปั้น ที่ประดับศาสนสถานสมัยทวารวดี ซึ่งแม้จะผ่านระยะเวลามานานนับพันปี ความงามนั้นยังคงอยู่ให้ได้ศึกษาและติดตาม

2. ความหมายและความสำคัญ

พัศตราภรณ์ หมายถึง เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม

ศิราภรณ์ หมายถึง เครื่องประดับ มาจากคำว่า "ศิร" และ "อาภรณ์" หมายถึงความถึงเครื่องประดับสำหรับใช้สวมใส่ ศีรษะ เช่น ชฎามงกุฎ ที่มีวิวัฒนาการมาจากการโพกผ้าของพวกชฎิล

ถนิมพิมพาภรณ์ หมายถึง เครื่องประดับต่าง ๆ ตามแต่ฐานะของผู้สวมใส่ คำว่าถนิมพิมพาภรณ์ มาจากคำว่า “ถนิม” “พิมพา” และ “อาภรณ์” หมายถึง เครื่องประดับตกแต่งตามร่างกาย เช่น ทับทรวง เข็มขัดหรือปิ่นแห่ง สิวาล ตาบ หน้า ตาบทิศ ตาบหลัง อินธนู อัมรงค์ แหวนรอบ ทองกร กรองคอ สะอั้ง พาหุรัด กำไลเท้า เป็นต้น

ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า ทั้งพัศตราภรณ์ ศิราภรณ์ และถนิมพิมพาภรณ์ เป็นอาภรณ์ที่ใช้ประดับตกแต่งร่างกายให้สวยงาม และมีเสน่ห์ตามยุคสมัย

ความสวยความงาม เป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนพึงปรารถนา ไม่ว่าจะยุคสมัยไหนต่างแสวงหาความมีเสน่ห์ เพื่อสร้างแรงดึงดูดใจ และสร้างรูปลักษณ์ของตนให้เป็นที่พึงพอใจและต้องตาต้องใจแก่ผู้ที่พบเห็น ความมีเสน่ห์ เป็นทั้งเสน่ห์ที่ได้มาจากรูปลักษณ์ที่กำเนิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และเสน่ห์ที่แต่งเติมมาจากภายนอกด้วยอาภรณ์ เครื่องประดับ และเครื่องประดับ ซึ่งไม่ว่าจะเป็นรูปแบบใด ก็เป็นสิ่งที่มนุษย์ให้ความสนใจมาแต่ครั้งสมัยโบราณ แพชั่นหรือสมัยนิยม เป็นคำที่ราชบัณฑิตยสถาน นิยามว่า หมายถึง สมัยนิยม แบบหรือวิธีการที่นิยมกันทั่วไปในช่วงระยะเวลาหนึ่ง เป็นการยอมรับจนเกิดเป็นค่านิยม มีกระบวนการเกิดภาษาใหม่ ซึ่งเป็นช่วงเวลาหนึ่งเท่านั้น ดังนั้นแพชั่น จึงเป็นคำถูกเรียกใช้เกี่ยวกับการแต่งกาย ที่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยในระยเวลานั้น ดังนั้นคนในสมัยทวารวดี จะมีเรือนร่างหน้าตาอย่างไรนั้น ก็เป็นเพียงข้อสันนิษฐานจากงานประติมากรรมปูนปั้นว่าลักษณะคนพื้นเมืองในสมัยนั้น มีลักษณะร่วมคือ หน้ากลมแบน ตากลมโต จมูกค่อนข้างใหญ่ปลายแบน ปากแยะเล็กน้อย ขอบปากหนา ผมหยัดตรง (รศ.ดร.ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2528: 46)

ภาพที่ 1 ใบหน้าหญิงและชายของชนชั้นสูงสมัยทวารวดี ประติมากรรมปูนปั้นสมัยทวารวดี

3. พัสดราภรณ์ ศิราภรณ์ และถนิมพิมพาภรณ์ เสน่ห์ความงามในงานประติมากรรมสมัยทวารวดี

อย่างไรก็ตามจากกล่าวได้ว่าเสน่ห์แห่งความงาม ที่บรรจงสรรค์สร้างเพื่อสร้างความงามบนเรือนกายของคนในสมัยทวารวดี สามารถแบ่งได้ดังต่อไปนี้

3.1 เสน่ห์แห่งพัสดราภรณ์

พัสดราภรณ์สมัยทวารวดี คือ เสน่ห์ของความงามที่ปรากฏในรูปแบบของเครื่องนุ่งห่ม เครื่องแต่งกาย ที่ใช้สวมใส่ร่างกายของคนในสมัยทวารวดี เสื้อผ้าหรือเครื่องนุ่งห่มนับว่าเป็น 1 ในปัจจัยสี่ ที่มนุษย์ใช้ในการปกปิดเรือนร่าง บ่งบอกถึงลักษณะของผู้สวมใส่ เช่น ฐานะ, เชื้อชาติ ฯลฯ และสามารถประดับประดาตกแต่ง เพื่อใช้ในการสร้างเสน่ห์ ตามสมัยนิยมของยุคสมัยนั้น ลักษณะหรือแบบแผนของเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายของแต่ละยุคสมัย ที่เรียกว่า สไตล์ (Style) แต่ละคนมีสไตล์การแต่งตัวที่ไม่เหมือนกัน วิวัฒนาการการทอผ้าที่มีการค้นพบการทอผ้ามาตั้งแต่ครั้งสมัยก่อนประวัติศาสตร์ มิได้มีเฉพาะการใช้เส้นใยจากพืชเท่านั้น หากแต่พบว่ามีการใช้ขนสัตว์ในเมโสโปเตเมีย และกลุ่มประเทศเมืองหนาวที่เก่าแก่ที่สุด พบทางแถบสแกนดิเนเวีย ซึ่งมีอายุราว 3,000 ปีมาแล้ว มีการพบการทอผ้าที่เก่าแก่ที่สุดที่ Anatolia (อนาโตเลีย) มีการใช้ผ้าเหล่านี้สำหรับห่อศพ ส่วนผ้าปาน หรือพืชที่ใช้สำหรับทำผ้าลินิน ได้ถูกนำมาเพาะปลูกในช่วง 8,000 ปีก่อนคริสตกาล ต่อมามีการใช้หนังแกะเพราะแกะมีจำนวนมากและหาได้ง่าย ในช่วง 3,000 ก่อนคริสตกาล พบมีการใช้ผ้าคอตตอน โดยพบครั้งแรกในประเทศอินเดีย ประมาณ 5,000 ปีก่อนคริสตกาล ส่วนการใช้เส้นใยจากพืชได้พบในสมัยอียิปต์โบราณยุค Neolithic (นีโอลิทิก) ชาวอียิปต์โบราณ เริ่มมีความรู้เกี่ยวกับเทคนิคการปั่นด้าย จากแกนหมุน โดยใช้สองมือในการหมุน และม้วนให้แน่นตามแนวอนจกที่ทอผ้า หลังจากนั้นจึงได้นำจับขึ้นมาเป็นแนวตั้ง เป็นวิธีที่ได้รับอิทธิพลมาจากทวีปเอเชีย (สืบค้นเมื่อ 5 เมษายน 2562, จาก www.gypzworld.com/article/view/1148.)

ความเป็นมาของแพชชันยุคโบราณ สันนิษฐานว่าเกิดขึ้นตั้งแต่ครั้งที่มนุษย์เริ่มรู้จักการทอผ้า ในแหล่งอารยธรรมโลกสมัยโบราณเช่นอียิปต์โบราณนั้น “ผ้าลินิน” (Linen) ถูกผลิตขึ้นเพื่อใช้ตัดเย็บเป็นเครื่องนุ่งห่มและใช้พัน “มัมมี่” คุณสมบัติของผ้าลินินถือได้ว่ามีความเบาบาง สวมใส่สบาย เหมาะกับสภาพอากาศแบบร้อนแห้งของทะเลทราย ผ้าลินินนั้นถักทอมาจากเส้นใยของพืชที่เรียกว่าต้น “ปอ” (Flax) ตามหลักฐานทางโบราณคดีพบว่าการถักทอต้นปอให้เป็นสิ่งทอต่าง ๆ นั้นมีมายาวนานก่อนชาวอียิปต์โบราณ เพราะพบหลักฐานตั้งแต่เมื่อราว 32,000 ปีก่อนในดินแดนเอเชียกลาง อย่างไรก็ตามไม่ใช่เพียงผ้าลินินที่ชาวอียิปต์ใช้ในการประดับกายเท่านั้น ชาวอียิปต์โบราณยังนิยมตัดเย็บด้วยหนังสัตว์ เช่น เสื้อดาว และหนังแกะด้วยเช่นกัน จากที่กล่าวมานี้เครื่องนุ่งห่ม หรือพัสดราภรณ์ถือได้ว่าเป็นเครื่องสร้างเสน่ห์หลัก ๆ ในวงการแฟชั่นสมัยโบราณ (สืบค้นเมื่อ 5 เมษายน 2562, จาก www.gypzworld.com/article/view/1148.)

ในประเทศไทยการทอผ้ามีมาตั้งแต่ครั้งยุคสมัยก่อนประวัติศาสตร์ มีหลักฐานทางโบราณคดีเชื่อกันว่าในยุคก่อนประวัติศาสตร์ ตั้งแต่ยุคโลหะเป็นต้นมา มนุษย์รู้จักการทอผ้าใช้เอง ดังจะเห็นได้จากหลักฐานที่ค้นพบตามแหล่งโบราณคดีต่าง ๆ เช่น แหล่งโบราณคดีบ้านเชียง ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี พบเศษผ้าจากปานใบ

กัญชา ติดอยู่กับกำไลสำริดโดยมีสนิมของทองแดงเป็นตัวยึดและป้องกันการเนาเปื่อย พบเครื่องมือในการทอผ้าหลายชนิด ได้แก่

ภาพที่ 2 แวดินเผา อุปกรณ์ในการทอผ้า พบที่แหล่งโบราณคดีบ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี

ที่มา: <https://sites.google.com/site/bollbb123456789/hxng-kaneid-xarythrrm/waedi-n-phea>

แวดินเผา เป็นดินเผารูปกรวยขนาดเล็กประมาณเท่าหัวแม่มือ มีรูสำหรับสอดแกนไม้เล็ก ๆ ตอนปลายจะทำเป็นเงี้ยวหรือขอสำหรับสะกิดหรือเกี่ยวปุยฝ้าย เพื่อสางลงมายังแวนขณะที่หมุน แรงถ่วงของแวนจะปั่นปุยฝ้ายเป็นเส้นด้ายพันอยู่โดยรอบ แวนจึงเป็นเครื่องปั่นด้ายยุคแรกของมนุษย์

หินทุบเปลือกไม้ เป็นเครื่องมือสำหรับทำเส้นใยเพื่อใช้ทอผ้าหรือทำเส้นเชือก เส้นด้าย มีลักษณะเป็นหินเนื้อละเอียด ด้านหน้าตัดของหินคือ ส่วนที่ใช้ทุบ มักบากเป็นร่องตาราง ใช้สำหรับทุบเปลือกไม้ประเภทปอหรือป่านเพื่อให้ได้เส้นใยขึ้นมาใช้ทอผ้า

ลูกกลิ้งดินเผา เป็นลูกกลิ้งเล็กขนาดเท่าหัวแม่มือ ยาวประมาณ 2 นิ้ว ตัวลูกกลิ้งมักขูดเป็นร่องเพื่อให้เกิดลวดลายขณะกลิ้ง พิมพ์ลวดลายบนผืนผ้า เพราะเชื่อว่ามนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ รู้จักย้อมสีธรรมชาติใช้แล้ว โดยใช้น้ำสีที่คั้นได้จากส่วนต่าง ๆ ของพืช เช่น ดอก ผล ราก ใบ ฯลฯ

นอกจากที่กล่าวมาแล้ว ได้มีการปรากฏหลักฐานการใช้เครื่องนุ่มห่มมีปรากฏตั้งแต่ครั้งสมัยก่อนประวัติศาสตร์ เช่น ภาพเขียนสีบนผนังถ้ำ เช่น ที่เขาปลาร้า จังหวัดอุทัยธานี อายุประมาณ 2,500 ปีมาแล้ว มีรูปมนุษย์โบราณกับสัตว์เลี้ยง เช่น ควายและสุนัข แสดงว่า มนุษย์ยุคนั้นรู้จักเลี้ยงสัตว์แล้ว ลักษณะการแต่งกายของมนุษย์ยุคนั้น ดูคล้ายกับจะเปลือยท่อนบน ส่วนท่อนล่างสันนิษฐานว่า จะใช้หนังสัตว์ หรือผ้าหยาบ ๆ ร้อยเชือกผูกไว้รอบ ๆ สะโพก บนศีรษะประดับด้วยขนนก และจากการค้นพบภาชนะเครื่องปั้นดินเผาโบราณที่ถ้ำผี จังหวัดแม่ฮ่องสอน อายุประมาณ 7,000-8,000 ปีมาแล้ว พบว่า มีการตกแต่งด้วยรอยเชือก และรอยตาข่ายทาบ ทำให้สามารถสันนิษฐานได้ว่า มนุษย์น่าจะรู้จักการทำเชือกและตาข่ายก่อน โดยนำพืชที่มีใยมาพันให้เป็นเชือก แล้วนำเชือกมาผูก หรือถักเป็นตาข่าย จากการถักก็พัฒนาขึ้นมาเป็นการทอด้วยเทคนิคง่าย ๆ แบบการจักสาน คือ นำเชือกมาผูกกับไม้หรือยึดไว้ให้ด้ายเส้นยืน แล้วนำเชือกอีกเส้นหนึ่งมาพุ่งชดกับด้ายเส้นยืน เกิดเป็นผืนผ้าหยาบขึ้น เหมือนการขัดกระดาษ หรือการจักสาน เกิดเป็นผ้ากระสอบแบบหยาบ ๆ จะเห็นได้จากมีการพบหลักฐานที่สำคัญทางโบราณคดีที่บริเวณบ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี เช่น พบกำไล สำริด ซึ่งมีสนิมและมีเศษผ้าติดอยู่กับคราบสนิมนั้น นักวิทยาศาสตร์อธิบายว่า สนิมเป็นตัวกัดกร่อนโลหะ ซึ่งเป็นอนินทรีย์วัตถุ แต่กลับเป็นตัวอนุรักษ์ผ้า ซึ่งเป็นอินทรีย์วัตถุไว้ไม่ให้เสื่อมสลายไปตามกาลเวลา ที่แหล่งบ้านเชียงนี้ เรายังพบแวดินเผา ซึ่งเป็นอุปกรณ์การปั่นด้ายแบบง่าย ๆ และพบลูกกลิ้งแกะลาย สำหรับใช้ทำลวดลายบนผ้าเป็นจำนวนมาก จึงทำให้พอจะสันนิษฐานได้ว่า มนุษย์อาศัยอยู่ในบริเวณบ้านเชียง เมื่อ 2,000- 4,000 ปีมาแล้ว รู้จักการปั่นด้าย ทอผ้า ย้อมสี และพิมพ์ลวดลายลงบนผ้าอีกด้วย (โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ, 2549: 115)

ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าในยุคก่อนประวัติศาสตร์รู้จักทอผ้าขึ้นมาแล้วเป็นเวลาไม่น้อยกว่า 3,000 ปี คือ ตั้งแต่ยุคหินใหม่ถึงยุคโลหะ เนื่องจากหลักฐานการค้นพบเข็มเย็บผ้าทำด้วยกระดูกสัตว์ ที่บ้านเก่า อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี หินทุบเปลือกไม้ที่จังหวัดชุมพรและประจวบคีรีขันธ์ รวมทั้งร่องรอยของเศษผ้าและผ้าไหมติดอยู่กับโบราณวัตถุที่ศูนย์การทหารปืน

ใหญ่โคกกระเทียม จังหวัดลพบุรี ที่บ้านเชียง อำเภอนองหาน จังหวัดอุดรธานี และที่อำเภอทัพทัน จังหวัดอุทัยธานี พัสตราภรณ์ประจำชาติไทยโดยแท้นั้น คือ ผ้านุ่ง 1 ผืน ผ้าห่ม 1 ผืน สำหรับสตรี ส่วนบุรุษใช้ผ้านุ่ง 1 ผืน และผ้าคาด 1 ผืนเท่านั้น

ทวารวดี เป็นยุคสมัยก่อนประวัติศาสตร์บนดินแดนไทย ช่วงระยะเวลาประมาณพุทธศตวรรษที่ 11-16 ที่มีลักษณะศิลปะและวัฒนธรรมร่วมกัน สร้างขึ้นเนื่องในความเชื่อทางพุทธศาสนานิกายเถรวาทและมหายาน และศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ได้รับอิทธิพลทางด้านศิลปวัฒนธรรมจากอินเดีย ในช่วงสมัยคุปตะ และหลังคุปตะทำให้เครื่องแต่งกายในสมัยนี้ ได้รับรูปแบบมาจากอินเดีย และผสมผสานกับรูปแบบท้องถิ่น อิทธิพลที่ได้รับจากอินเดีย นอกจากผ้าและลักษณะของการนุ่งผ้าแล้ว ยังมี การใช้เครื่องประดับที่เป็นลูกปัดแก้ว หินอาเกต และคาร์เนเลียน ที่รับมาจากอินเดีย เมื่อมีการรับเข้ามาแล้วก็นำมาผสมกับอารยธรรมพื้นเมืองจนมีความเจริญก้าวหน้าทางด้านการผลิตและสร้างสรรค์ในแบบของตัวเอง (โอม รัชเวทย์, 2543: 4)

จากการศึกษาประติมากรรมจากแหล่งโบราณคดีทวารวดีที่สำคัญ เช่น ประติมากรรมปูนปั้นรูปฐานเจดีย์ จุลประโทน จังหวัดนครปฐม ประติมากรรมดินเผาที่ประดับรูปฐานโบราณสถานคูบัว จังหวัดราชบุรี และประติมากรรมจำหลักบนใบเสมาที่พบจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทำให้สันนิษฐานได้ว่าลักษณะการแต่งกายของผู้คนในสมัยทวารวดีนั้น บุรุษนิยมไว้ผมยาวมุ่นเป็นมวย และมีเครื่องประดับศีรษะ นุ่งผ้ามี 2 แบบ คือ นุ่งผ้ายาวครึ่งน่อง และนุ่งโจงกระเบนแบบไรต์ติ คาดเข็มขัดแบบต่าง ๆ มีผ้าคล้องไหล่ ลักษณะของผ้าที่ใช้ยังสามารถบอกถึงฐานะคนสมัยนั้นอีกด้วย เช่น พระเจ้าแผ่นดินทรง นุ่งผ้ายกดอก ขุนนางผู้ใหญ่และเจ้านายผ้า ยกดอกต่าง ๆ ถ้าเป็นขุนนางธรรมดาใช้ผ้ายกดอกสองชาย ส่วนราษฎรสามัญจะใช้ ผ้ายกได้เฉพาะผู้หญิงเท่านั้น ส่วนผู้ชายคงใช้ผ้าฝ้ายกับผ้าทอจากปอกระเจา (คณะอนุกรรมการแต่งกายไทย, 2543: 64) หลักฐานชิ้นหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่าเจ้านายชั้นสูงไม่สวมเสื้อ ได้แก่ ภาพสลักลายเส้นบนแผ่นหินที่เจดีย์จุลประโทน อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม แสดงถึงลายเส้นบนแผ่นหินเป็นรูปเจ้านายชั้นสูงไม่สวมเสื้อ นุ่งโจงกระเบน รอบตัวมีหม้อน้ำ หอยสังข์ เงินตราและดาว (โอม รัชเวทย์, 2543: 4) นอกจากนี้ที่กล่าวมานี้ สามารถทราบถึงลักษณะการแต่งกายในสมัยทวารวดี ได้จาก ประติมากรรมปูนปั้นรูปกษัตริย์ นางใน นักดนตรีหญิง และพระโพธิสัตว์ ที่โบราณสถานบ้านคูบัว จังหวัดราชบุรี และรูปบุคคลที่แหล่งโบราณคดีอู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรีลักษณะการแต่งกายโดยทั่วไปมีดังนี้

พัสตราภรณ์สมัยทวารวดี

เนื่องจากชาวทวารวดีรับอิทธิพลจากอินเดียแบบสมัยคุปตะทำให้เครื่องแต่งกายออกมาเป็นแบบอิทธิพลของอินเดีย คือผู้ชายนุ่งผ้าคล้ายผ้าโตะติของอินเดีย โดยอ้างอิงจากหลักฐานทางโบราณคดีที่ค้นคว้ามาจากรูปสลักปูนปั้นและดินเผาต่าง ๆ ในสมัยทวารวดีรวมถึงศิลปะแบบราชวงศ์คุปตะ และต้นราชวงศ์ปาละมาช่วยเสริมรอยต่อภาพสลักที่ไม่ค่อยชัดให้สมบูรณ์ขึ้น

ภาพที่ 3 ผู้เขียนวาดเลียนแบบ ประติมากรรมรูปนายร่ำ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ อู่ทอง

ที่มา: <http://www.asienreisender.de/dvaravati.html>

อย่างไรก็ตามหลักฐานที่แสดงถึงการแต่งกายในราชสำนัก ดังนี้

ผู้ชาย จากหลักฐานที่ชาวจีนสมัยโบราณบันทึกไว้ถึงชาวทวารวดี กล่าวว่า พระมหากษัตริย์ออกจากราชการจะทรงอาภรณ์สีเมฆ ยามเช้าจะทรงสิราภรณ์ทองคำ เครื่องใช้ก็เป็นทองคำล้วน ผ้าทรงลายลูกไม้คล้องคอ ต่างหูทองคำสิราภรณ์ในภาพเป็นทองคำประดับมุกและอัญมณีต่าง ๆ นุ่งผ้าคล้ายชาวอินเดีย คือนุ่งโจงกระเบนยาวเลยเข้าไป มีเครื่องประดับที่คอและเครื่องแขนที่ประดับมุกและอัญมณี คาดเข็มขัด เกล้าผมเป็นมวยสูง

ผู้หญิง จากภาพสลักนัคนครีที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ได้มาจากเมืองโบราณคูบัว จังหวัดราชบุรี สังเกตเห็นว่าผู้หญิงชาวทวารวดีนิยมใช้ผ้าคล้องคอ ไหล่ แต่จะขาดไปทางไหนไม่มีกำหนดกฎเกณฑ์ที่แน่นอน บางคนก็นำมาคาดไว้ที่อกแบบผ้าแถบ นุ่งผ้ายาวกรอมเท้า พับเป็นทบเล็กน้อย มีชายพกด้านหน้า เกล้าผมสูง ต่างหูแบบ ๆ กลม ๆ ทำจากโลหะหรือทองคำดูเป็นลวดลายต่าง ๆ หรือบางครั้งทำเป็นรูปอื่น ๆ เช่นหยดน้ำ ดอกไม้ ดอกบัวตูม เป็นต้น

ลักษณะทรงผมและการแต่งกายของหญิง

ลักษณะทรงผมของผู้หญิง นิยมทำผมเกล้ามวย หรือถักเปียเป็นจอมสูงเหนือศีรษะ ใช้ผ้าสลับสีรัดเกล้าไว้ตรงกลาง แล้วปล่อยชายผมลงมาหรือเกล้าแล้วรัดเกล้าไว้ไม่ปล่อยชายผม หรือมีการถักเปียเป็นจอมสูงเหนือศีรษะ และรัดตรงกลางให้ตอบนบสยายออก ส่วนการนุ่งผ้าเป็นผ้าขึ้นจีบพื้น หรือลวดลาย ย้อมสีกรัก (สีจากแก่นขนุน) ทบซ้อนกัน ช่างหน้าทั้งชายแนบลำตัว ไม่สวมเสื้อ ห่มผ้าสะไบเฉียงบ่าซ้ายไหลมาข้างขวา เป็นผ้าฝ่ายบางจีบไม่สวมรองเท้า

ลักษณะการแต่งกายของชาย

ลักษณะทรงผมของผู้ชาย ทรงผมถักเปียเป็นหลอดยาวประบ่า หรือเกล้าสูงรัดด้วยผ้า หรือเครื่องประดับแล้วปล่อยชายผมกลับลงมา เกล้าไว้เป็นจุก ส่วนเครื่องแต่งกาย มีผ้าเฉียงบ่าบาง ๆ นุ่งผ้าจีบชายผ้าด้านหน้าทั้งลงไปคล้ายผ้าถุงประมาณครึ่งแข้ง และให้ชายขมวดทั้งลงไปข้างซ้าย คาดเข็มขัด หรือเชือก ซึ่งจะมีลักษณะการคาดที่มีเอกลักษณ์ดังภาพประกอบที่ 9 และไม่สวมเสื้อ (สภาการพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ, 2511: 35)

ภาพที่ 4 ผู้เขียนวาดภาพเลียนแบบเครื่องแต่งกายหญิงและชายจากประติมากรรมปูนปั้น เมืองโบราณคูบัว สมัยทวารวดี ที่มา: http://thawarawadeekingdom.blogspot.com/2013/07/blog-post_9952.html

3.2 เสน่ห์ในสิราภรณ์หรือเครื่องประดับ

สิราภรณ์หรือเครื่องประดับ มาจากคำว่า "สิริ" และ "อาภรณ์" หมายความว่าถึง เครื่องประดับสำหรับใช้สวมใส่ศีรษะ เช่น ชฎามงกุฎ ซึ่งเป็นชื่อเรียกเครื่องประดับศีรษะละครตัวพระ ที่มีวิวัฒนาการมาจากการโพกผ้าของพวกชฎิล

เครื่องประดับของไทยมีคำศัพท์ที่อธิบายความหมายอยู่ 2 คำคือ สิราภรณ์ หมายถึง เครื่องประดับศีรษะ และ ถนิมพิมพาภรณ์ หมายถึง เครื่องประดับกาย ปัจจุบันเรียกรวมกันว่า "เครื่องประดับ" หมายถึง เครื่องตกแต่งร่างกาย ซึ่งผลิต

จากวัสดุมีค่า เช่น ทองคำ อัญมณี ที่มีความสวยงามและแสดงถึงทักษะฝีมืออันประณีต รวมทั้งแสดงออกในคติความเชื่อ และความเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย นอกจากนี้ยังเป็นการแสดงฐานะทางเศรษฐกิจ หรือสถานภาพของผู้สวมใส่ เช่น เป็นกษัตริย์ พระราชวงศ์ ขุนนางชั้นสูง หรือสามัญชน ซึ่งเครื่องประดับบางอย่าง ในกฏมณเฑียรบาลจะระบุไว้ว่า สามัญชนไม่สามารถสวมใส่ได้ เครื่องประดับยังสามารถใช้สวมใส่ เพื่อแสดงออกถึงความเลื่อมใสศรัทธาในศาสนา และความเชื่อ เช่น พระเครื่อง เครื่องรางของขลังต่าง ๆ

การใช้ศิราภรณ์ตกแต่งส่วนของศีรษะในสมัยทวารวดีนั้น มีดังนี้

บุรุษนิยมไว้ผมยาวเกล้าผมไว้ตรงด้านหลังศีรษะ บนศีรษะมีการประดับผมทั้งเพื่อความสวยงาม และเพื่อแสดงฐานะ แต่มีบางกลุ่มที่ไว้ผมสั้นแค่ออก และหวีผมแฉกกลาง ผมไวยาว มุ่นเป็นมวยไว้ด้านหลังท้ายทอย มักเป็นทรงผมของพราหมณ์ ผมไวยาว มุ่นเป็นมวยไว้บนกระหม่อมกลางศีรษะ มักเป็นทรงผมของชนชั้นสูง ส่วนผมทรงสั้นแค่ออก หวีแฉกกลางจับเป็นลอน น่าจะเป็นทรงผมของพวกนักรบ ดังดูได้จากภาพขาคทที่ประดิษฐานเจดีย์จุลประโทน ลักษณะของศิราภรณ์บุรุษมีตั้งแต่แบบเรียบง่ายไปจนถึงประดิษฐ์เป็นมงกุฎประดับเพชรพลอยด้วยฝีมือช่างชั้นสูง

ภาพที่ 5 บุรุษนิยมไว้ผมยาว เกล้าหรือรัดผมไว้หลังศีรษะ ผู้เขียนวาดเลียนแบบพระโพธิสัตว์ เมืองคูบัว ราชบุรี

สตรีสวมเครื่องประดับคล้ายกับของบุรุษ คือ ประดับตั้งแต่ศีรษะจนถึงเท้า ภาพประติมากรรมสตรีดูจะมีน้อยกว่าภาพของบุรุษ แต่จากหลักฐานพบว่าสตรีไว้ผมยาวและเกล้าผมไว้กลางกระหม่อม ประดับตกแต่งศีรษะสุดแต่คิดว่างามตามความนิยม และตามฐานะ จากประติมากรรมรูปปูนปั้นพบว่า สตรีส่วนใหญ่ไว้ผมยาว และมุ่นมวยผมไว้เหนือท้ายทอย แต่ก็มีบางคนที่ไว้ผมสั้นแค่ออก และรวบผมเป็นจุกไว้ตรงกลาง ซึ่งผมที่รวบไว้ตรงกลางบางทีก็มี พวงดอกไม้หรือเกี่ยวประดับ หรือมีศิราภรณ์ทรงกรวยประดับลวดลายสวมรอบอีกทีหนึ่ง

ภาพที่ 6 ภาพวาดเลียนแบบประติมากรรมปูนปั้นเทวดาหรือบุคคลชั้นสูง

ภาพที่ 7 ภาพวาดผู้เขียนเลียนแบบประติมากรรมปูนปั้นเกล้ามวยผมของเจ้าหญิง หรือบุคคลชั้นสูง
ที่มา: เมืองโบราณคูบัว จังหวัดราชบุรี

3.3 เสน่ห์แห่งถนิมพิมพาภรณ์

ถนิมพิมพาภรณ์หรือเครื่องประดับต่าง ๆ ตามแต่ฐานะของผู้สวมใส่ คำว่าถนิมพิมพาภรณ์ มาจากคำว่า "พิมพา" และ "อาภรณ์" หมายถึงเครื่องประดับตกแต่งตามร่างกาย เช่น ทับทรวง ซึ่งเป็นโลหะประกอบกัน 3 ชั้น ชูบเงิน ประดับเพชร ตรงกลาง ฝังพลอยสีแดง ลักษณะของสายเป็นเพชรจำนวน 2 แถว มีความยาวประมาณ 28 นิ้ว เข็มขัดหรือปิ่นหนึ่ง สั้วลวด ตาปหน้า ตาปทิศ ตาปหลัง อินธนู ถ้ำมรงค์ แหวนรอบ ปะวะหล่ำ ทองกร กรองศอ สะอั้ง พาหุรัด กำไลเท้า เป็นต้น

ภาพที่ 8 ต่างหูที่ค้นพบในแหล่งโบราณคดีสมัยทวารวดี

ในสมัยทวารวดีจากการศึกษางานประติมากรรมปูนปั้นพบว่ามีการประดับด้วยถนิมพิมพาภรณ์ทั้งสตรีและบุรุษ สตรีชั้นสูง นิยมใส่ทับทรวง ทับทรวงจัดได้ว่าเป็นเครื่องประดับที่มีมาแต่สมัยโบราณกาล ตกแต่งส่วนคอด้วยสายสร้อยทำเป็นแผ่นทับทรวงรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน จากหลักฐานทางโบราณคดี มีการพบทับทรวงปรากฏให้เห็นในการแต่งกายของคนสมัยก่อนมาตั้งแต่ในยุคทวารวดี โดยเฉพาะเครื่องประดับที่เป็นต่างหูเป็นที่นิยมมากที่สุดทั้งสตรีและบุรุษ ต่างหูนิยมทำเป็นแผ่นกลมหรือห่วงกลม โดยชาวทวารวดีทั้งชายและหญิงนิยมสวมต่างหูเป็นเครื่องประดับที่มีลักษณะแตกต่างกัน คือ ผู้ชายมักสวมต่างหูรูปดอกบัวคว่ำลงหรือต่างหูรูปแผ่นกลมใหญ่ ส่วนผู้หญิงสวมต่างหูที่มีลักษณะเป็นห่วงกลม แผ่นกลมหรือห่วงโลหะขนาดใหญ่ นอกจากนี้ยังสวมสร้อยเครื่องประดับที่ทำจากดินเผา แก้วหรือลูกปัดหินสี และเครื่องประดับอื่น ๆ ตามฐานะทางเศรษฐกิจ ซึ่งวัสดุที่นำมาใช้เป็นเครื่องประดับได้แก่ ทองคำ สำริด แก้ว ดินเผา ส่วนต้นแขนประดับด้วยกำไลเล็ก ๆ ทำด้วยทองคำสำริด และลูกปัดสีต่าง ๆ สวมกำไลมือหลายเส้นพบเครื่องประดับทำจากหิน แก้ว ดินเผา สำริด ทองคำ ได้แก่ ลูกปัด แหวนตุ้มหู กำไล และผู้ชายเครื่องประดับใส่กรองคอ กำไลแขน ต่างหู และเข็มขัดโลหะคาดเอว

ภาพที่ 9 ลักษณะเข็มขัดคาดเอว และเชือกคาดเอวของบุรุษ งานประติมากรรมปูนปั้นทวารวดี

ที่มา: <https://hiveminer.com/Tags/dvaravati>

ลูกปัดทวารวดีที่ขุดพบอาจแบ่งเป็น 2 ชนิด 1) ลูกปัดที่ผลิตในแหล่งอารยธรรมทวารวดีเอง ส่วนมากเป็นลูกปัดดินเผา สีส้ม สีแดง ลูกปัดแก้วสีน้ำเงิน สีฟ้าหรือสีเขียว กับ 2) ลูกปัดที่ส่งมาจากอารยธรรมอื่นเป็นลูกปัดที่สวยงาม ผลิตมาจากแร่ควอร์ตซ์ชนิดต่าง ๆ ใช้เทคโนโลยีวิธีการผลิตที่สูง

ภาพที่ 10 สร้อยคอ ทำจากลูกปัด และทองคำ สมัยทวารวดี

ที่มา: พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติอุทอง จังหวัดสุพรรณบุรี

ภาพที่ 11 ภาพวาดเลียนแบบงานประติมากรรมปูนปั้นสมัยทวารวดี แสดงถึงทรงผมและเครื่องประดับ

4. บทสรุป

ทวารวดี ได้รับอิทธิพลศิลปะและวัฒนธรรมมาจากอินเดีย ผสมผสานกับความงามแบบท้องถิ่น ก่อกำเนิดรูปแบบความงามที่มีเสน่ห์เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของยุคสมัยทวารวดี ที่มีกลิ่นอายของวัฒนธรรมอินเดีย ผสมผสานกับเสน่ห์ของยุคก่อนประวัติศาสตร์บนแผ่นดินไทย เสน่ห์ความงามที่กล่าวมานี้ ปรากฏในรูปแบบของพัศตราภรณ์ คือ เครื่องนุ่งห่ม ศิราภรณ์ คือ เครื่องสวมศีรษะ ที่นิยมในชนชั้นสูง ได้แก่ มงกุฎ ชฎา และถนิมพิมพาภรณ์ คือ เครื่องประดับ ที่สามารถบอกได้ถึงชนชั้น

เช่น ชนชั้นสูงนิยมใส่ทับทรวง ทั้งชายและหญิง ส่วนผู้ชายนิยมใส่เข็มขัด และเกี่ยวกระหวัดเชือกที่มีลวดลายต่าง ๆ ต่างหามีลักษณะกลมใหญ่ นิยมถ่วงหูให้ยานลงมาถึงบ่า และนิยมใช้ลูกปัดแก้ว รวมทั้งเครื่องประดับที่นำเข้ามาจากต่างประเทศ แสดงให้เห็นว่าผู้คนในสมัยทวารวดีมีการสร้างเส้นที่ตามยุคสมัยที่สวมใส่ร่างกายให้งดงาม มีการตกแต่งทรงผมให้งามสอดคล้องกับการแต่งกาย โดยเฉพาะทั้งชายและหญิงนิยมไว้ผมยาวเกล้ามวยผมยกสูง มีผ้าหรือเชือกมัดไว้ การแต่งกายนอกจากสร้างเส้นแล้วยังเพื่อให้สมฐานะ สมเพศ และสมวัย บ่งบอกถึงลักษณะของผู้สวมใส่ว่าเป็นคนชนชั้น ฐานะ และเชื้อชาติใด เราสามารถทราบได้ว่าในสมัยทวารวดีมีการออกแบบความงามที่สร้างเส้นที่ทั้งทรงผม และการสวมใส่พัตราภรณ์ ศิราภรณ์ และถนิมพิมพาภรณ์ในรูปแบบที่งดงามโดยสามารถศึกษาได้จากงานศิลปะประเภทประติมากรรมปูนปั้นสมัยทวารวดี ที่สร้างขึ้นร่วมสมัยจากการสร้างสรรค์ขึ้นเพื่อใช้ตกแต่งศาสนสถานสมัยทวารวดี ตามความศรัทธาเนื่องในพระพุทธศาสนา ที่พบเป็นจำนวนมากเช่น เมืองโบราณนครปฐม เมืองอู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี และเมืองคูบัว จังหวัดราชบุรี อาจกล่าวได้ว่างานศิลปะที่แสดงถึงเส้นที่ความงามที่กล่าวมานี้ นั้น สามารถใช้เป็นข้อสันนิษฐานได้ถึงเส้นที่ความงามตามค่านิยมของผู้คนในสมัยนั้นได้เป็นอย่างดี จะเห็นได้จากโบราณวัตถุที่ค้นพบอย่างมากมาย ซึ่งยังคงความงามและมีเส้นที่ผ่านกาลเวลามายาวนานนับพันกว่าปี

5. เอกสารอ้างอิง

- ณัฐพล เดชชจร. (2561). **แฟชั่นยุคโบราณของชาวไอคุปต์**. สืบค้นเมื่อ 5 เมษายน 2562. Jul 21, 2018 จาก www.gypzworld.com/article/view/1148.
- ผาสุก อินทรารุจ. (2542). **ทวารวดีการศึกษาเชิงวิเคราะห์จากหลักฐานทางโบราณคดี**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษรสมัย.
- พิริยะ ไกรฤกษ์. (2520). **ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับแบบศิลปะในประเทศไทย คัดเลือก จากพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ สาขาส่วนภูมิภาค**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์การพิมพ์
- ศักดิ์ชัย สายสิงห์. (2528). **ศิลปะทวารวดี วัฒนธรรมพุทธศาสนายุคแรกเริ่มในดินแดนไทย**. กรุงเทพฯ: สารคดี.
- สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ / เล่มที่ ๒๑ / **เรื่องที่ ๓ ศิลปะการทอผ้าไทย / วิวัฒนาการของการทอผ้าในประเทศไทย** (2549). กรุงเทพฯ: โครงการสารานุกรมไทยฉบับเยาวชนฯ.
- สุภัทรดิศ ดิศกุล, หม่อมเจ้า. (2540). **ท่องอารยธรรม**. กรุงเทพฯ: ธุรกิจก้าวหน้า.
- สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 1 ราชบุรี. (2541). **คูบัว: ความสัมพันธ์กับชุมชนทวารวดีในบริเวณใกล้เคียง**. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- อุษา จ้วนเพียรภาค. (2545). **โบราณวัตถุในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระปฐมเจดีย์**. นนทบุรี: ส.พิจิตรการพิมพ์.
- โอม รัชเวทย์. (2543). **การแต่งกายไท-สยาม**. พิมพ์ลักษณ์, กรุงเทพฯ: บางกอกการ์ตูนนิสต์